

О. М. Приходнюк

Пеньківська культура

ПЕНЬКІВСЬКА КУЛЬТУРА

— археологічна культура. Датована серединою 4 — 7 ст. Поширена на прикордонні Лісостепу і Степу від Сіверського Дінця (притока Дону) до Пруту (притока Дунаю) і далі — до Нижнього Подунав'я, де пеньківські пам'ятки співіснують із празькими та гето-дакійськими старожитностями. Виокремлена у 1950-х рр. [Д. Березовцем](#), епонімна пам'ятка — [Пеньківка](#). У наступні десятиліття широкомасштабні роботи з вивчення пеньківських старожитностей проводили на Лівобережжі Дніпра ([Є. Горюнов](#)), у Середньому Подніпров'ї ([А. Сміленко](#), [О. Приходнюк](#)), Південному Побужжі (П. Хавлюк), Дністровсько-Прутському межиріччі (І. Рафалович). Загалом відомо бл. 350 пам'яток П. к., на десятках із яких проведено широкомасштабні археологічні розкопки (Пеньківка, *Хитці*, Кочубіївка, Будище, Скибинці, Семенки, Самчинці, Реча, Хуча та ін.). Населення проживало у невеликих селищах — до 30-ти житлових споруд. Це були чотирикутні напівземлянки площею бл. 16 м² із вогнищем або кам'яною піччю. Поруч розташовувалися господарські споруди та ями-льохи. Поблизу с. Будище (Черкаського р-ну Черкаської обл.) і Селіште (Молдова) досліджено городища П. к., поблизу м. Гайворон (Голованівського р-ну Кіровоградської обл.) — металургійний осередок, де виявлено більше 20-ти залізоплавильних горен. Урнові та безурнові поховання (кремації без зовнішніх ознак на поверхні) найкраще вивчені за розкопками біля с. Велика Андрусівка (Олександрійського р-ну Кіровоградської обл.). При розкопках найчастіше трапляється ліплений від руки посуд — біконічні та округлобокі горщики, сковороди, миски; у ранніх пам'ятках — фрагменти гончарної черняхівської, у пізніх — канцерської та пастирської кераміки. Серед інших знахідок — вироби із заліза (наральники, серпи, коси, долота), прикраси з кольорових і благородних металів (пальчасті та зооантропоморфні фібули, браслети, предмети поясних наборів), кам'яні жорна, ливарські формочки тощо. У П. к. виокремлюють 3 хронологічні етапи (середина 4 — початок 5 ст., 5 ст., 6—7 ст.) та 4 локальні варіанти (Дніпровське Лівобережжя, межиріччя Дніпра і Дністра, Дніпровське Надпоріжжя та Поорілля, Дністровсько-Прутське межиріччя). На прикордонні зі степом на пеньківських поселеннях трапляються юртоподібні житла (Чернеччина, Багате, Йосипівка, Стецівка та ін.), на могильниках — інгумації (Мохнач, Олексіївка, Селіште, Данчени), що засвідчують тісні взаємозв'язки слов'ян зі степовою тюркомовною людністю.

Носії П. к. анти — одне з найвідоміших слов'янських угруповань початкової доби Середньовіччя. Думка [М. Грушевського](#) про те, що анти були предками українського народу, знаходить підтвердження в археологічних джерелах.

Рекомендована література

1. Березовец Д. Т. Поселения уличей на р. Тясмине // Мат. и исследования по археологии СССР. Москва; Ленинград, 1963. № 108;
2. Рафалович И. Славяне 6—9 веков в Молдавии. Кишинев, 1972;
3. Горюнов Е. А. Ранние этапы истории славян Днепровского Левобережья. Ленинград, 1981;
4. Приходнюк О. М. Пеньковская культура (Культурно-археологический аспект исследования). Воронеж, 1998.

Бібліографічний опис:

Пеньківська культура / О. М. Приходнюк// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-890027>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).